

Силко Р.М.,
доцент кафедри естетичного виховання
Чернігівського національного
педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розкрито особливості використання засобів музейної педагогіки в контексті естетичного виховання студентів.

Ключові слова: музейна педагогіка, сприймання, експозиція, естетичне виховання.

Постановка проблеми. Процес перебудови економіки країни поступово впливає на культуротворчу й гуманітарну функції держави, реалізація яких залежить від особистості того, хто бере участь у соціально-економічній взаємодії, від рівня загальнокультурного виховання людини, активної духовно-моральної та естетичної позиції, способу життя.

Однак нині в суспільстві склалася суперечлива ситуація. Відбувається відчуження особистості від суспільства, культури, виникає дефіцит інтелігентності, наявний відрив від національно-культурних традицій, збагачених загальнолюдським змістом.

Сучасний світ має величезний потенціал культури. Однак унаслідок нерозвиненості соціальних механізмів залучення людей до світу прекрасного, браку ефективних методик формування вмінь і навичок життя за законами краси значна кількість людей немає відповідних морально-естетичних орієнтацій та потреб слідувати культурним традиціям [3].

Формуючи естетичні якості студента, виховуємо не тільки й не стільки ерудита чи грамотного споживача мистецтва, але, передусім, людину творчу, активність якої проявиться як у сфері праці, так і у сфері дозвілля, у спілкуванні з іншими людьми. Сутність естетичного виховання полягає у формуванні в студентів системи естетичних поглядів, відношень та якостей, необхідних як для сприйняття естетичних цінностей суспільства, так і для діяльності за законами

краси в усіх видах і галузях людської діяльності. Формування естетичних поглядів здійснюється на основі впливу на естетичні якості студентів, зокрема і засобами мистецтва та музейної педагогіки.

Метою статті є розкриття значних виховних можливостей музейного середовища в позааудиторній роботі з естетичного виховання студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасності значну роль у формуванні духовної культури людини може відігравати музей, який відрізняється від інших освітніх центрів демократичністю та здатністю виховного впливу на всі категорії і групи населення [8].

Останнім часом до наукового обігу введено термін "музейна педагогіка" як поняття, що відображає новий етап у реалізації освітньо-виховного потенціалу музею та розглядається вітчизняними вченими як нова галузь педагогічної науки, що має міждисциплінарний характер, перебуваючи на "перехресті" музеєзнавства, соціальної педагогіки та педагогіки дозвілля.

Музейна педагогіка – це "галузь педагогічної науки, яка побудована на основі науково-практичної діяльності й орієнтована на передачу культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища" [1, с. 3].

За результатами узагальнення поглядів сучасних науковців (Т. Белофастова, О. Ванслова, М. Гнедовський, А. Закс, Ю. Омельченко, М. Юхневич та ін.) можна зробити висновок, що предмет музейної педагогіки становлять зміст, методи, форми й особливості педагогічного впливу музею на різні категорії населення.

Значення музейної педагогіки як наукової дисципліни полягає в тому, що вона дає необхідний методологічний інструментарій, який дозволяє осмислити всі види музейної діяльності в педагогічному аспекті і тим самим підвищити рівень впливу музею на аудиторію, його соціальний статус. На сучасному етапі методологія музейної педагогіки знаходиться на стадії формування, є актуальним розроблення її концептуальних засад. Л. Нестеренко, начальник відділу аналізу та прогнозування музейної справи Міністерства культури і туризму України, з цього приводу зазначає: "Необхідно розробити нову, суголосну сучасним світовим тенденціям в освіті та музейній справі концепцію

науково-просвітницької роботи, яка передбачатиме комплексне вирішення питань музейної педагогіки через втілення як традиційних, так й інноваційних освітніх музейних програм" [4].

У змісті виховної функції музею провідну роль відіграє формування моральних якостей особистості, естетичних переконань, соціально значимих відносин, мотивів і правил поведінки. Більш конкретно це можна визначити як формування високих ідеалів, виховання доброти, чуттєвості, бережливого відношення, сприйняття художніх цінностей [8].

Засобом естетичного виховання у музейній педагогіці є власне мистецтво, його оригінальні, автентичні твори. Відомий учений В. Ванслов у праці "Що таке мистецтво" зазначив: "Мистецтво розвиває як мислення, емоції, фантазію глядача, так і сприймання, формує око, що відчуває красу кольору та форми, об'єму та композиційних відношень. Воно вчить дивитися не тільки на світ, але й бачити естетичну значимість та внутрішній сенс його явищ. Розвиває чуттєві здібності людини, воно підіймає їх на найвищий рівень культури свого часу" [2, с. 22].

Пам'ятки матеріальної і духовної культури, емоційно впливаючи на людину, є засобами пізнання, творчого перетворення дійсності й ціннісного осмислення. Інакше кажучи, саме оригінал, музейний предмет, стає основою для сучасного переосмислення історичного минулого. Проблема емоційно-особистісного ціннісного відношення до музейних експонатів висвітлюється у дослідженнях учених З. Бонамі, Г. Галич, Б. Столярова, Є. Конюхової, Л. Кульчинської та інших.

Основою виховного впливу музейної педагогіки є процес сприймання творів мистецтва. Художнє сприймання трактується передусім як психічний процес, який протікає під безпосереднім впливом творів мистецтва. Отримане в умовах спілкування із творами мистецтва, воно породжує очікування.

Головною особливістю художнього сприймання творів образотворчого мистецтва є його надзвичайно складна структура. Провідна роль у ньому належить інтелектуальному осягненню значень виразно-сміслових елементів твору, в яких закладено основний зміст художніх образів.

Підсумком художнього сприймання є багат шарова структура, у якій переплітаються результати перцептивних та інтелектуальних актів, осягнення художніх образів, утілених у творі, й активного творчого оволодіння ними, духовного та практичного впливу твору.

Тому ще однією особливістю художнього сприймання є така: воно потребує активної роботи багатьох механізмів психіки – безпосередньо-відображувальних й інтелектуальних, репродуктивних та продуктивних; при цьому їх співвідношення є різним на певних рівнях сприймання.

Отже, художнє сприймання протікає складно (за П. Якобсоном) [9]. У ньому розрізняють, зазвичай, декілька фаз (стадій): передкомунікативну, тобто ту, що передує контакту студента із твором мистецтва й готує його до цього процесу; комунікативну, що відбувається під час цього контакту; посткомунікативну, коли контакт вже перерваний, а безпосередній вплив твору ще продовжується. Цю стадію можна назвати художньою післядією. Головне в ній – підготовка психіки до активного й глибокого художнього осягнення твору мистецтва, тобто психологічне налаштування на художнє сприймання.

Дослідницею Р. Ягудіною запропоновано науково обґрунтовані й експериментально перевірені педагогічні умови формування естетичного сприймання, художнього інтересу, творчої активності юнацтва як критерію естетичного розвитку [8]. Провідними з них є такі: художня й естетична цінність твору; оригінальність музейного експоната; створення експозиції як поліхудожнього твору, здатного викликати емоційно-ціннісні переживання; занурення в “музейне середовище” на основі виставкової режисури; застосування дидактичних прийомів під час виставки; варіативність виставок, реалізація художньо-краєзнавчої спрямованості змісту; диференційований підхід, урахування вікових особливостей; моделювання проблемної ситуації; інтегровані форми занять в експозиції [8].

Художня потреба особистості, незважаючи на всю свою неоднозначність, виявляється передусім як жага художньої насолоди, радості від нових зустрічей з мистецтвом, що, у свою чергу, викликає тяжіння до мистецтва, активну

готовність до його сприймання, концентрацію душевних сил для подальшої зустрічі з ним.

Необхідно зазначити, що процес художнього сприймання студентів в умовах музею має бути певним чином скерований для його максимальної ефективності. Так, кожна стадія потребує інструкцій та завдань:

- передкомунікативна фаза передбачає інформаційне та емоційне налаштування на конкретну експозицію, виставку, музей тощо;
- комунікативна фаза може бути скерована за допомогою попередніх завдань-налаштувань;
- посткомунікативна фаза повинна бути представлена у вигляді певних творчих звітів із узагальненнями вражень, усвідомленням художніх образів, художнім аналізом тощо.

У процесі естетичного виховання студентства музей є водночас й освітнім середовищем, й активним засобом виховання. Величезний потенціал музейного середовища розкривається на основі різноманітних організаційних форм просвітницької діяльності, що їх здійснює музей. Так, дослідниця в галузі музейної педагогіки М. Юхневич до базових форм культурно-освітньої діяльності музею зараховує екскурсії, лекції, консультації, наукові читання (конференції, сесії, засідання); клуб (гуртки, студії); конкурси (олімпіади, вікторини); зустрічі з цікавими людьми, концерти (літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси); свята, історичні ігри тощо [7].

Викладення основного матеріалу. Розглянемо одну із провідних форм роботи музею – екскурсійну. Це специфічна форма освітньої діяльності, змістом якої є комплексне (візуальне, вербальне, емоційне) сприймання об'єктів, представлених на екскурсійному маршруті, з метою здобуття знань та набуття вражень. Екскурсії можуть проводитися у приміщенні музею – за експозицією, виставками, відкритим зберіганням фондів, а також за межами музейного приміщення – за пам'ятками та пам'ятними місцями. Практикуються також комплексні екскурсії, які об'єднують єдиною темою показ музейної експозиції та пам'ятників, які знаходяться у природних умовах.

За змістом екскурсії бувають тематичні й оглядові. Найпоширенішими є оглядові екскурсії, які охоплюють великий хронологічний період, ознайомлюють із пам'ятками різних епох. Тематичні екскурсії є цілеспрямованим ознайомленням (за допомогою розповіді) з певною музейною темою. Вони бувають історичні, літературні, мистецтвознавчі тощо. Темі таких екскурсій можуть бути широкими (охоплювати весь розділ експозиції) і вузькими (щодо окремого експозиційного комплексу), а їх спрямування – поглиблене і різностороннє ознайомлення з музейними матеріалами.

Зауважимо, що добре продумана екскурсія сприяє глибокому розкриттю теми, оскільки екскурсовод зосереджує увагу на всіх важливих пам'ятках, розкриває їх внутрішній зміст, розповідає не лише про виставлений матеріал, а й про те, що його об'єднує з іншими. Екскурсійна робота є творчою, такою, що потребує ґрунтовних загальних і спеціальних знань. Важливою ознакою професійності екскурсовода є вільне володіння темою (проблемою).

Друге місце після екскурсій серед форм масової роботи в музеях належить лекціям. Лекція є давньою і традиційною формою культурно-освітньої діяльності. У той час, як в екскурсії пріоритетне місце належить зоровому сприйманню, в лекції воно відіграє другорядну роль, а велике значення має раціональне сприймання. Головне завдання лекції – донести до слухачів теоретичний матеріал, супроводжуючи його матеріалами музейних колекцій (досить часто це копії чи дублікати музейних предметів, ілюстрації, фотографії, слайди.) Музейні предмети якщо і не демонструються, то під час лекцій присутні "незримо", їх опис і характеристика включаються у зміст лекції.

Визначне місце у технології створення музейно-педагогічних програм належить експозиції. На думку дослідників, музейна експозиція – це своєрідний засіб популяризації знань за допомогою науково-обґрунтованої, цілеспрямованої, анотованої та естетично оформленої демонстрації музейних предметів. Експозиція є своєрідною базою для музейно-педагогічного процесу. Її зміст і характер визначають необхідність тих чи інших організаційних заходів.

Музеєзнавці-вчені відзначають комунікативну природу процесу естетичного виховання в музеї. Освітньо-виховна діяльність музею тісно

пов'язана з проблемою музейної комунікації, яку можна визначити як процес передавання інформації невербальними засобами за допомогою "спілкування" з музейними експонатами, творами мистецтва (за Д. Камероном) [6].

Освітньо-виховна функція музею може здійснюватись за умови поєднання науковості й образності експозиції. Експозиції та виставки як результат наукової роботи колективу закладу створюються на основі музейних фондів. Музейний експонат, що володіє інформаційними, експресивними функціями, в умовах музейного середовища має унікальні можливості впливати на інтелектуальні та емоційні процеси особистості відвідувача одночасно, а кожна експозиція є своєрідною програмою передавання через експонати знань, навичок, суджень, оцінок та почуттів.

Цікавою формою роботи музеїв є творчі зустрічі з відомими діячами або цікавими особистостями.

Необхідно відзначити, що естетичне виховання студентства засобами музейної педагогіки можна здійснювати й поза межами музеїв. Для цього достатнім є використання комп'ютерної техніки та мережі Інтернет. Віртуальні мандрівки дають можливість познайомитись з колекціями провідних світових музеїв за допомогою 3D-експозицій, що доповнюються цікавою інформацією, цікавими тестами, якісними репродукціями з можливістю збільшувати зображення в десятки разів для більш детального вивчення тощо. Інтернет дає невичерпні можливості для цікавих дослідницьких робіт, як групових, так й індивідуальних. Цінним і цікавим у цьому плані є проект Google "Віртуальні тури музеями світу", створений за підтримки 17 провідних музеїв світу, включаючи Третьяковську галерею та Ермітаж (електронна адреса: www.googleartproject.com).

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз, можна зазначити, що повноцінне естетичне виховання студентства неможливе без залучення засобів музейної педагогіки, що сприяє вихованню і розвитку естетичного ставлення до дійсності, естетичного сприймання, естетичного оцінювання, естетичних почуттів, суджень, переживань та інших елементів естетичної свідомості особистості.

Розвивальна сила мистецтва формує потребу в самоосвіті, що сприяє появі бажання монографічного вивчення творчості художника, читання книг, роботи з Інтернет-ресурсами, а також зумовлює необхідність консультування з викладачем на новому, самостійному дослідницькому рівні.

Водночас особистісний аспект естетичного виховання (розвиток особистісних якостей) повинен знаходити своє логічне продовження в діяльнісному аспекті естетичного виховання (спонукання до розвитку естетичної діяльності), які взаємопов'язані.

Представлені можливості музейної педагогіки намагаємося максимально реалізувати в естетичному вихованні студентів спеціалізації "Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво" факультету початкового навчання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Факультет тісно співпрацює з Чернігівським обласним художнім музеєм імені Григорія Галагана, який постійно вдосконалює свою просвітницьку роботу.

Список використаних джерел

1. Белофастова, Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 / Т. Ю. Белофастова. – К., 2003. – С. 20.
2. Ванслов, В. Что такое искусство / В.В. Ванслов. – М. : Изобразительное искусство, 1989. – 328 с.
3. Нагорский, Н.В. Музейная педагогика и музейно-педагогическое пространство / Н.В. Нагорский // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 3-12.
4. Нестеренко, Л. Історія та реалії діяльності музеїв України [Електронний ресурс] / Л. Нестеренко // Україна в III тисячолітті. Традиції. Інновації. Інвестиції. – Режим доступу : http://who-is-who.com.ua/book_maket/ukinvest_2007/35/237/2.htm.
5. Радвил, Н.И. Нравственно-эстетическое воспитание подростков в среде художественного музея на современном этапе : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Н.И. Радвил; [Место защиты: Моск. пед. гос. ун-т]. – Орел, 2008. – 280 с.

6. Сапанжа, О.С. Развитие представлений о музейной коммуникации // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2009. – № 3. – С. 245-252.
7. Юхневич, М.Ю. Я поведу тебя в музей : учебное пособие [по музейной педагогике] / М.Ю. Юхневич. – М., 2001. – 223 с.
8. Ягудина, Р.И. Эстетическое воспитание учащихся средствами музейной педагогики / Р. И. Ягудина // Молодой ученый. – 2012. – № 4. – С. 484-486.
9. Якобсон, П.М. Психология художественного восприятия / П.М. Якобсон. – М. : Искусство, 1964. – 87 с.

СИЛКО Р. М. ОСОБЕННОСТИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ

В статье раскрыты особенности использования средств музейной педагогики в контексте эстетического воспитания студентов.

Ключевые слова: музейная педагогика, восприятие, экспозиция, эстетическое воспитание.

SYLKO, R.M. THE FEATURES OF THE STUDENTS' AESTHETIC EDUCATION BY THE MEANS OF THE MUSEUM PEDAGOGIES

This article is about the features of the using the means of the museum pedagogies in the aspect of the students' aesthetic education.

Key words: museum pedagogies, perception, exposition, aesthetic education.